

*Recenzija***Disertacija apie mokytojų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymą – reikšmingas indėlis į edukologijos mokslą**

Š. m. balandžio 24 d. Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakultete Aida Norvilienė apgynė disertaciją „Kryptingas tarpkultūrinis studentų ugdymas, kaip tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo veiksnys (mokytojų rengimo universitete atvejis)“ (darbo vadovė – prof. dr. Vaiva Zuzevičiūtė). Disertacija atitinka LMT keliamus reikalavimus. Ją sudaro: įvadas, trys skyriai, diskusija-rekomendacijos, išvados, naudotos literatūros sąrašas, priedai; iš viso darbas apima 187 puslapius. Darbas vientisas, tyrimo problema ištirta.

Žmogus, iš prigimties yra pažini būtybė. Kadangi turi dvasinę laisvę, kitų galiemybių išskleisti savo gabumus, derindamas aplinkos reiškinių pažinimą su loginiu ir kūrybišku mąstymu, sukuria fantastiškus, netikėčiausius dalykus. A. Norvilienės disertacija, kurios problema susijusi su akademinio jaunimo kitų kultūrų savitumo pažinimu, taigi ir tarpkultūrinės kompetencijos ugdymusi, yra aktuali. Tik išsamiai pažinęs įvairių tautų žmonių gyvenimo būdą, kultūros reiškinius, tradicijų savitumą, asmuo pajus ryšį su visa žmonija ir jos dvasiniais turtais bei problemomis, geriau suvoks ir savo tapatumą, labiau jį puoselės, bus dvasiškai stipresnis, tolerantiškesnis.

Vertindama disertacijos temos / problemos aktualumą, disertacijos gynimo tarybos narė prof. habil. dr. Vanda Aramavičiūtė pažymėjo, kad Aida Norvilienė, tyrimo objektu pasirinkusi tarpkultūrinę kompetenciją, išsikėlė gana atsakingą ir sudėtingą užduotį. Istorijoje dar nebuvo tokio masto kultūros vertybių kaitos, kokia yra šiandien. Nors sparčiai vykstanti globali kaita ir būtinumas priimti jos metamus iššūkius ir sudaro galimybę žmogui labiau atsiverti pasauliui, skatina jo, kaip visumos, suvokimą, leidžia plėtoti socialinę-kultūrinę patirtį, ryšius, kartu daro ir nevienareikšmį poveikį prasmingo gyvenimo vizijai, kuri gali žmogų ir visuomenę atitolinti nuo aukščiausių vertybių. Todėl šiuolaikinis žmogus dažnai atsiduria kontingencijos arba paradoksaliaje įtampos, nežinios, rizikos ir grėsmės situacijoje, nes daugybingumas, taikydamas į substanciją ir skverbdamasis prie šaknų, meta savotišką ir prieštarinę iššūkį tautinių kultūrų savitumui, kosmopolitizmo įsitvirtinimui, žmonių susvetimėjimo, individualizmo, pavojingų nusižengimų plitimui ir net verslo praktikos krizės pasireiškimui.

Disertacija rašyta būtent tokiomis aplinkybėmis, kai vyksta ne tik tarpkultūrinis bendradarbiavimas, bet ir sąveika, atitolinanti žmogų nuo prigimtinių vertybių branduolio, traukianti asmens ryšius su juo, leidžianti įsitvirtinti mankurtizmui,

todėl netenka abejoti A. Norvilienės pasirinktos problemos sudėtingumu ir aktualumu.

Gynimo tarybos narė prof. habil. dr. Marija Barkauskaitė A. Norvilienės disertacijos aktualumą įvertino iš edukologijos, psichologijos, vadybos ir kitų socialinių mokslų sandūros pozicijų. Mokslininkė konstatavo, kad mokslškai tyrinėjamos problemos aktualumas disertacijoje grindžiamas šiuolaikinio ugdymo(si) pokyčiais įvairiuose kontekstuose: sparčiame globalizacijos procese atsivėrus įvairioms mokymo ir mokymosi galimybėms, nepasimetant turinio, vertybių, kultūrų įvairovėje, bet siekiant jas pažinti, pagarbiai vertinti, integruojant kultūras, kuriant „darnią ir demokratišką visuomenę, grindžiamą tarpkultūriniais santykiais“, dialogu, išlaikant esminius tautinio identiteto bruožus ir kt. Kaip žinia, šio siekinio, įtvirtinto Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos visų lygmenų valstybiniuose dokumentuose, realizavimas deleguojamas švietimui, ugdymo(si) procesui, suvokiant, kad tarpkultūrinės kompetencijos įgijimas ugdymo(si) procese deda pamatus „socialinei sanglaudai“, tolerancijai, demokratiškos visuomenės kūrimui globalaus pasaulio erdvėje. Todėl disertantės apsisprendimą ir įsipareigojimą padėti studentui, būsimam mokytojui, pasirengti sudėtingai pedagoginei veiklai, permąstyti savojo „Aš“ tarpkultūrinėje erdvėje vietą M. Barkauskaitė įvertino kaip reikšmingą darbą, kuris gali prisidėti tobulinant mokytojų rengimą. Mokslininkės nuomone, svarbu ir tai, kad kompetencijų tyrimai kultūrų kaitos kontekste verti didelio dėmesio, nes tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai ir švietimo strategai dar vieningai nesutaria dėl kompetencijos sandų ir jų matavimo bei vertinimo metodologijos. Todėl vienas iš šio disertacinio tyrimo privalumų – teoriškai pagrįstas problemos (tarpkultūrinės kompetencijos) atskleidimas ir sprendimas taikant aiškų, metodologiškai sukonstruotą tyrimo instrumentą, kuris statistiškai paremtas ir empirinio tyrimo duomenimis.

Oponentė prof. dr. Irena Zaleskienė gynimui pateiktą disertaciją išskyrė kaip vieną reikšmingesnių pastarojo meto Lietuvos universitetuose parengtų disertacijų, kurioje modeliuojamas kryptingas būsimų mokytojų tarpkultūrinis ugdymas. A. Norvilienės pasirinktos disertacinio tyrimo temos aktualumą profesorė apibūdino šiais aspektais: *pirma*, filosofai, sociologai, kultūrologai šiuolaikinę visuomenę vienareikšmiškai apibūdina kaip daugiakultūrę (multikultūrę, įvairiakultūrę), todėl asmens tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas (is) iškyla kaip vienas aktualiausių edukacinių uždavinių; *antra*, šiuolaikinė modernioji didaktika pasaulyje iš esmės nukreipta į kompetencijomis pagrįstą mokymąsi ir mokymą (angl. *competence-based learning and teaching*), todėl esamiems ir ypač būsimiems mokytojams tiesiog gyvybiškai būtina ugdytis tarpkultūrinę kompetenciją, be kurios neįmanomas pedagogo veiklos veiksmingumas įvairiame ugdymo procese – nei kuriant tarpkultūrinę sąveiką klasėje, nei vadovaujant mokinių tarpkultūrinės kompetencijos pra-

dmenų ugdymuisi; *trečia*, disertacijoje nagrinėjama problema aktuali Bolonijos proceso kontekste, tiriant studentų, dalyvavusių akademinio judėjimo programose, požiūrį į tarpkultūrinės kompetencijos komponentus, jos raiškos ypatumus bei tobulinimo galimybes, į kokybiško pasirengimo tarpkultūriniam dialogui veiksnius.

Gynimo tarybos narė doc. dr. Janina Bukantienė taip pat nurodė, kad disertacijos autorė išsikėlė sudėtingus tyrimo uždavinius, kuriuos spręsti prireikė daugiaaspekčių tyrimo krypčių, daugelį veiksmų apimančių sintezuotų nuostatų, sudėtingo, kelių etapų kvaziekspimento. Mokslininkė teigiamai vertino, kad mokytojų rengimo universitete mokslinių tyrimų objektu A. Norvilienė pasirinko mokytojo profesijos objektyviąją ir subjektyviąją puses ir disertaciniu tyrimu siekė įrodyti, kad kryptinga tarpkultūrinė kompetencija didina mokytojo profesijos identitetą, prestižą, mažina įtampas, kurių kyla tarp švietimo ir ugdymo sistemos dalyvių, atliepia europinės mokytojų rengimo dimensijas. Be to, pasirinktos tyrimo strategijos tikslingumą rodo tai, kad mokytojų rengimo tyrimai orientuoti į šiam laikui aktualias problemas.

Problemos ištirtumas disertacijoje nušviestas korektiškai: išanalizuoti ir įvertinti ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių mokslininkų artimos problematikos tyrimų rezultatai. Nors tarpkultūriniai tyrimai Lietuvoje jau įsibėgėja, tačiau spęstinių problemų dar yra. Kadangi disertantė išsamiai susipažino su moksline Lietuvos ir užsienio šalių literatūra (analizuojamas 261 literatūros šaltinis, kurių dauguma yra užsienio kalba), tai leido suformuluoti mokslinę problemą [ne praktinį uždavinį], kurią sklandžiai integravo į temos formuluotę, ko reikalauja mokslinių tyrimų metodologija. Šio *lengvai sunkaus* žingsnio galėtų iš A. Norvilienės disertacijos pavyzdžio pasimokyti ir kiti disertantai.

Disertacijos *įvadui* būdinga komponentų darna: su problemos struktūriniais klausimais dera hipotetiniai teiginiai, tikslas; su tikslu – uždaviniai. Pastarieji gana sudėtingi. Prof. Habil. dr. V. Aramavičiūtė teigiamai įvertino tai, kad šios disertacijos autorė *tyrimo objektu* pasirinkusi kryptingą tarpkultūrinį ugdymą, kaip studentų (būsimų mokytojų) tarpkultūrinės kompetencijos veiksnį, *tyrimo uždavinius* susiejo su tarpkultūrinio ugdymo teoriniu pagrindimu, mokytojų požiūrio į tarpkultūrinės kompetencijos reikšmę išryškinimu, būsimų mokytojų tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo hipotetinio modelio sukūrimu, studentų ir dėstytojų požiūrio į tarpkultūrinę kompetenciją bei jos tobulinimo galimybes studijuojant universitete ir pagal mainų programas užsienyje ištyrimu ir kryptingo tarpkultūrinio ugdymo pagrindimu pedagoginiu kvaziekspimentu. Šių tyrimo uždavinių formulavimas ir gyvendinimas garantavo ir tam tikrą šio tyrimo mokslinį naujumą bei praktinį reikšmingumą.

Disertantė pasirinko instrumentą, kuris leido teikiantį kokybiškai spręsti problemą. Tyrimo metodų sistema atitinka tyrimo tikslą ir sudėtingumą. Autorė taikė

kitų tyrėjų disertaciniuose tyrimuose rečiau taikytus modeliavimo, ekspertų, turinio analizės metodus, o „pagrįsti kryptingą tarpkultūrinį studentų ugdymą, kaip reikšmingą veiksnį, tobulinant būsimųjų mokytojų tarpkultūrinę kompetenciją“ autorė nusprendė pedagoginiu kvaziekperimentu (disertacijos p. 8).

Teorinės ir metodologinės nuostatos visiškai atitinka temos specifiką, problemos esmę, tyrimo tikslą ir uždavinius. Kaip disertacijos nuostatas disertantė pasirinko esmingus egzistencializmo filosofijos, fenomenologijos, dialogo filosofijos, humanistinio ugdymo atstovų teiginius. Be to, ji rėmėsi daugiakultūriškumo teorija, kuri neigia vieningo kultūros standarto egzistavimą, kultūrinio reliatyvizmo ir kultūrinio pliuralizmo prieigomis, kurios laikomos konstruktyvistinėmis (šiuo požiūriu teisingumas švietimo srityje reiškiasi lygybe ir abipuse įvairių grupių kultūrų nepriklausomybe bei pagarba kultūriniais skirtumams), tarpkultūrinio ugdymo principais (angl. *UNESCO Guidelines on Intercultural Education*). Jų nuosekliai laikomasi visame moksliniame tyrime.

Disertantė tinkamai motyvuoja jų paskirtį moksliniame tyrime. Tai prasmingas ir sektinas pasirinktos tyrimo temos / problemos sprendimo ir teorinių metodologinių nuostatų dermės pavyzdys jaunesiems mokslininkams.

Ginamieji teiginiai, be kitų dalykų, rodo šio mokslinio darbo konceptualumą: jie daugiastrukūriai, daugiaspekčiai, integralūs ir logiški.

Rašydama disertaciją A. Norvilienė paskelbė tris mokslines publikacijas recenzuojamuose mokslo leidiniuose; disertacijos tema skaitė mokslinius pranešimus tarptautinėse ir respublikinėse konferencijose: 2010 m. – 2; 2011 m. – 3; 2012 m. – 3; 2013 m. – 3; stažavosi vienoje Norvegijos kolegijoje, kuri rengia mokytojus, lankėsi viename Rumunijos Mokytojų mokymo centre bei kitose užsienio švietimo institucijose. Taigi dalyvaudama moksliniuose renginiuose, skleisdama tyrimų rezultatus, komunikuodama įvairiais edukaciniais ir tarpkultūrinio ugdymo klausimais A. Norvilienė subrendo kaip mokslininkė.

Teorinė dalis parašyta laikantis metodologinių reikalavimų. Joje atskleidžiami pasirinktos problemos teoriniai pagrindai. A. Norvilienė išanalizavo ir apibendrino daugelio užsienio ir lietuvių autorių darbų, gvildenančių tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo problematiką. Šioje disertacijoje kryptingo tarpkultūrinio studentų ugdymo, kaip tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo veiksnio, teoriniai pagrindai apima tris solidžius skyrius ir keturis poskyrius – iš viso 42 p. (p. 20–78).

Aiškia, sklandžia moksline kalba atskleista šiuolaikinės kultūros samprata: „Taigi kultūra yra ir dvasinio fenomeno, ir materialių objektų sandauga. Ji dinamiška, ją, kaip ir visą mus supančią aplinką, veikia globalizacija bei visą pasaulį apimantys migracijos procesai. Globalizacijos ir postmodernizmo veiksmų padarinys – daugiakultūrė visuomenė“ (p. 25). Prasminga, kad disertantė atsakingai papildė kultūros apibrėžimą, jį formuluoja kaip daugiaspektį, integralų, kuriame

vartoja kategoriją tokios daugiakultūrės visuomenės, kuri pripažįsta etninius, religinius, kultūrinius, ideologinius, lyties, socialinius, ekonominius ir kitus skirtumus, geba reflektuoti savąjį kultūros suvokimą ir prigimtine kultūrą, yra atvira ir jaučia pagarbą kitoms kultūroms, skatina tarpkultūrinį bendravimą ir bendradarbiavimą, išlaiko kiekvienos kultūros savitumą (p. 25). Toks apibrėžimas nenuolsta nuo realiaame gyvenime kiekvieno asmens poreikio būti tapačiam.

Poskyryje „Tarpkultūrinės kompetencijos modeliai ir struktūra“ autorė interpretuoja tarpkultūrinės kompetencijos modelių lygmenis, struktūrinius komponentus. Poskyrio turinys sistemingas, pateikti modeliai – informatyvūs: *Pedagogo tarpkultūrinės komunikacinės kompetencijos raidos teorinis modelis*, *Tarpkultūrinio efektyvumo modelis* (Stone), *Tarpkultūrinės kompetencijos piramidės modelis* (Deardorff), *Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymosi proceso modelis* (Deardorff), su tirama problema susiję tvarkingai susisteminti mokslinėje literatūroje žinomi veiksniai, būtini ugdant tarpkultūrinę kompetenciją universitete (4 pav.).

A. Norvilienė išsamiai pagrindė tarpkultūrinės kompetencijos reikšmę mokytojo veikloje. Šios kompetencijos ugdymosi ir raiškos aktualumas, pedagogo kompetentingumas ir misija apskritai sulaukė didelio posėdžio dalyvių dėmesio ir užmezgė ilgesnę diskusiją.

Doc. dr. J. Bukantienė teigiamai įvertino disertantės dėmesį pedagogui, nes jis lemia sėkmingą ugdymo procesą, juk jo rankose – jaunoji karta, kuri „gali pastatyti mūsų laisvės pastatą“. Tikslinga, kad disertantė pabrėžia, jog šiandienos mokyklai reikia tokio pedagogo, kuris vadovautųsi bendražmogiškais doriniais nuostatomis, turėtų gilių pagrindinių gyvenimo sričių ir specialybės žinių, suvoktų jas siejančius procesus ir tendencijas, gebėtų racionaliai jas vertinti, prognozuoti, sieti su patirtimi. Taip būtų sudaromos palankios sąlygos derinti teorines žinias ir praktinę veiklą pasitelkus kritinį pedagoginį mąstymą. A. Norvilienė turėjo galimybę išsakyti moksliškai pagrįstą nuomonę ne tik dėl mokslinės literatūros kritinės analizės, bet ir atskleisti kritinio pedagoginio mąstymo esmę, aptarti, kaip tokį mąstymą ugdytis.

Diskusijoje stabtelta prie disertacijoje pateiktų teiginių, kad pedagogas turi pasiręgti nuo pat darželio ugdyti žmogų pilietį laisvei, savarankiškumui, demokratijai, kad tai yra esminis „aš“ ir kito santykio su pasauliu kūrimas. Pedagogas, ugdydamas jauno žmogaus „aš“ ir jo kultūros savimonę, nukreiptą į savikūrą ir visuomenės tobulėjimą, pats turi gerai išmanyti asmenybės ir kultūros procesus, bendradarbiavimu paremtą mokymą ir buvimą, todėl šiuolaikinė pedagogika suka nuo reprodukcinės į interpretacinę. Taigi aktualu, kad pedagogas ir teoriškai, ir praktiškai valdytų interpretacinės pedagogikos paradigmos esmę ir principus. Tokias galimybes disertantė pagrindė teoriškai.

Disertacijoje A. Norvilienė plačiai aptaria ES ir LR švietimo dokumentus, ugdymo dalyvių kompetencijas. Pagrindiniai Lietuvos švietimo dokumentai nesudaro prielaidų ugdymosi lygmens ugdomų kompetencijų atitikčiai, nes skirtingos programos nurodo skirtingas ugdytinas kompetencijas. Nepakankama dermė ir tarp Lietuvos bei ES švietimo dokumentuose nurodytų bendrųjų kompetencijų. Diskutuoti pasiūlytais klausimais, „ar įmanoma išspręsti šį klausimą valstybės švietimo politikos lygmeniu?“, „kaip tai padaryti universitete, rengiančiame mokytojus?“, A. Norvilienei nebuvo sudėtinga: aukštosios mokyklos vykdo ir privalo vykdyti tarptautiškumo politiką, o tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo dermės nebuvimą, kaip problemą, reikia spręsti strateginiuose dokumentuose.

Aktyviai diskutuota ir dėl tautinio tapatumo, kaip tarpkultūrinės kompetencijos komponento, išlaikymo ir stiprinimo.

Teorinį skyrių moksliniu požiūriu praturtina ir užbaigia „Kryptingo studentų tarpkultūrinio ugdymo koncepcija“. Čia sisteminama medžiaga apie adekvačius tarpkultūrinio ugdymo metodus, principus, tokio ugdymo tikslą, pateikiamas kryptingo tarpkultūrinio ugdymo hipotetinis teorinis modelis. Prof. I. Zaleskienės nuomone, šiame skyriuje inovatyvus ir reikšmingas yra tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo rengiant mokytojus veiksnio išskyrimas nacionaliniu, instituciniu ir asmeniniu lygmeniu. Vieno lygmens – institucinio – pasirinkimas sudaro loginį pagrindą disertacijos autorei A. Norvilienei konstruoti hipotetinį modelį, kuriame svarbią vietą užima Tarpkultūrinio ugdymo programa, jį empiriškai patikrinti.

Teorinėje dalyje atskleisti kryptingo tarpkultūrinio studentų ugdymo, kaip tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo veiksnio, teoriniai pagrindai rodo, kad disertantė geba analizuoti, sisteminti, logiškai struktūruoti medžiagą, konceptualizuoti idėjas, papildyti žinomus nagrinėjamų reiškinių apibrėžimus, patikslinti struktūrą, akcentuoti, kas aktualu tiriamai problemai ir kokiomis idėjomis bus pasinaudota empiriniame tyrime.

Empirinis tyrimas, kaip nurodė gynimo tarybos nariai, atliktas kruopščiai, aprašytas preciziškai nuosekliai, respondentai – visų ugdymo proceso grandžių dalyviai: praktikai, studentai – būsimieji mokytojai, dėstytojai, ekspertai. Pasirinkti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai leido visapusiškai analizuoti tarpkultūrinio ugdymo procesą.

Trečioje, empirinėje, disertacijos dalyje išsamiai įvairiais pjūviais pristatomi tyrimo rezultatai, kurie tam tikruose skyriuose vertinami ir lyginami su panašių tyrimų rezultatais. Tiriamųjų pjūvių (prieš tyrimą ir po jo) duomenys taip pat lyginami, kaitos duomenys pateikiami ne tik procentine raiška, bet nurodomas ir statistinis reikšmingumas taikant *Wilcoxon* kriterijų.

Oponentai ir gynimo tarybos nariai teigiamai vertino ne tik disertantės teikiamus naujus tyrimo duomenis apie mokytojų požiūrį į tarpkultūrinės kompetencijos

reikšmę savo profesinėje veikloje ir į šios kompetencijos tobulinimo galimybes, bet ir pastangas jas praktiškai patikrinti universitete atliekant pedagoginį kvazieksperimentą, įgalinusi įgyvendinti autorės sukurta tarpkultūrinio ugdymo programą. Respondentų palankūs šios programos vertinimai, ypač tie, kurie liudija, kad kai kuriems būsimiems mokytojams ši programa leido geriau įsisąmoninti žinių apie savo ir kitas kultūras būtinumą, skatino jų norą plėsti žinias apie savąją kultūrą, pažinti istorines sąsajas su kitų tautų kultūromis. Reflektuodami prigimtinę kultūrą, studentai gilino savęs, kaip lietuvių, suvokimą, jautė didesnį pasididžiavimą ja ir pagarbą jai, suprato, kad tvirtesnis ryšys su lietuvių kultūra padės priimti ir kitas kultūras..

Gynimo tarybos nariai ir oponentai pažymėjo, kad bene reikšmingiausiu A. Norvilienės indėliu į edukacinę teoriją laikytina sukurta ir pagrįsta kryptinga tarpkultūrinio ugdymo programa, jos konstruojamas dimensionalumas, tarpkultūrinės kompetencijos įsivertinimo įvairiais lygmenimis instrumentai (žinių, gebėjimų, nuostatų, elgesio).

Atlikto mokslinio tyrimo *darbo praktinį reikšmingumą*, kurio tyrimo rezultatų taikymas gali padėti dabartinėje aukštoje mokykloje veiksmingiau spręsti aktualias tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo problemas tam sumaniai pritaikant tarpkultūrinį ugdymą. Disertacijos autorės taikyti ir labai kruopščiai aprašyti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai gali pasitarnauti tiek būsimiems, tiek ir esamiems mokytojams diagnostiniais tikslais, siekiant įsivertinti savo tarpkultūrinės kompetencijos lygį ir jo pokyčius (V. Aramavičiūtė).

Dėl praktinio darbo reikšmingumo abejonių nekilo, nes disertantės teorinės įžvalgos ir empirinio tyrimo rezultatų analize grindžiamos išvados leidžia tobulinti studijų programas, į jas integruojant kryptingą tarpkultūrinį ugdymą. Be to, šis darbas gali paskatinti pedagogus rengiančius universitetus rengti naujas tarpkultūrinio ugdymo sudijų programas (I. Zaleskienė).

Gauti 7 atsiliepimai iš užsienio universitetų mokslininkų. Disertaciją teigiamai įvertino doc. dr. Ana Liduma iš Rygos mokytojų rengimo ir vadybos akademijos. Jos teigimu, disertantės mokslinis darbas atitinka disertacijai keliamus reikalavimus. Disertantė demonstruoja įvairias tyrimams atlikti būtinas kompetencijas (duomenų rinkimo, jų analizavimo ir modeliavimo), gebėjimą taikyti įvairius teorinius ir empirinius tyrimo metodus. Docentė pagyrė disertantę už darbo naujumą ir praktinį jo reikšmingumą, gerą disertacijos struktūrą ir aiškiai bei vaizdžiai pateiktus tyrimo rezultatus. Ypač akcentavo jos mokslines publikacijas, kurios pateiktos įvairiose nacionalinėse ir tarptautinėse konferencijose, aktyvų dalyvavimą, rašant disertaciją, tarptautiniuose kursuose bei stažuotėse.

Dr. Cezaris Bernal Bravo iš Almerijos universiteto (Ispanija) pažymėjo, kad mokslinis darbas yra konceptualus, turi aiškią ir nuoseklią struktūrą. Tikslingai ir

tinkamai pasirinktas vienas iš tyrimo metodų – kokybinis, kuris leidžia geriau suprasti ir interpretuoti tiriamą mokslinio darbo reiškinių. Išskyrė išstudijuotą mokslinę literatūrą, atliktus tyrimus, sukurtą Tarpkultūrinio ugdymo programą, kuri praturtina šiuolaikinį pedagogikos mokslą. Cezaris Bernal Bravo ypač akcentavo tarpkultūrinį aspektą, nes šioje srityje yra daug ko mokytis ir ši disertacija leidžia tai daryti. Aidos Norvilienės disertacija parodė, kokie galimi pokyčiai tobulinant universiteto studentų, būsimų pedagogų, tarpkultūrines kompetencijas.

Doc. dr. Gisli Thorsteinsson iš Reikjaviko universiteto (Islandija) nurodė, kad A. Norvilienės disertacijos teorinės įžvalgos ir tyrimo loginė seka atitinka tyrimo tikslą. Didelis disertacijos privalumas tas, kad keliama hipotezė, probleminiai klausimai yra aiškūs. Ypač reikšminga, kad mokslinio darbo problema nagrinėjama Europos kontekste. Puikiai išanalizuoti ir aptarti tyrimo rezultatai. Solidi empirinio tyrimo apimtis, gerai aprašyti tyrimo duomenys.

Atsiliepiamą parašė ir psichologijos mokslų daktarė, docentė Tija Zirina iš Rygos mokytojų rengimo ir vadybos akademijos. Ji pažymėjo solidų teorinį mokslinio darbo pagrindą, teigiamai įvertino kokybinę ir kiekybinę duomenų analizę, nurodė, kad tyrimo metodų ir tiriamųjų įvairovė turėjo teigiamos įtakos tyrimo rezultatų tikslumui ir išbaigtumui.

Prof. emeritą Alistairą Rossą iš Londono Metropoliteno universiteto sudomino reikšminga tarpkultūrinės kompetencijos, būsimų mokytojų ugdymo, dabartinės situacijos Lietuvoje analizė. Jis pripažino aukštą disertantės, kaip mokslininkės tyrėjos, lygį. Disertacija sukėlė įvairių minčių, kuriomis norėtų ateityje pasidalinti su disertante.

Prof. Beatos Krzywosc-Rynkiewicz iš Varmės ir Mozūrijos universitetų Olštynėje (Lenkija) teigimu, mokslinio darbo teorinė ir empirinė dalys yra svarios ir reikšmingos, leidžiančios tobulinti mokytojų rengimą universitetuose. Tyrimo problema aiškiai suformuluota ir logiškai susijusi su probleminiais klausimais. Gerai parengta bendroji tyrimo eiga, o kruopšti rezultatų analizė liudija disertantės aukštą mokslininkės tyrėjos lygį. Vertingiausias šio mokslinio darbo rezultatas – Tarpkultūrinio ugdymo programa.

Prof. Magda Danciu iš Oradijos universiteto (Rumunija) pažymėjo, kad problema aktuali daugeliui šalių, o disertacijos naujumą grindžia Tarpkultūrinio ugdymo programa ir bandymas ją įgyvendinti.

Aidos Norvilienės disertaciją teigiamai vertina ne tik Lietuvos, bet ir užsienio universitetų mokslininkai. Taigi Lietuvos edukologų gretas papildė jauna, gabi mokslininkė.

Prof. habil. dr. Ona Tijūnėlienė